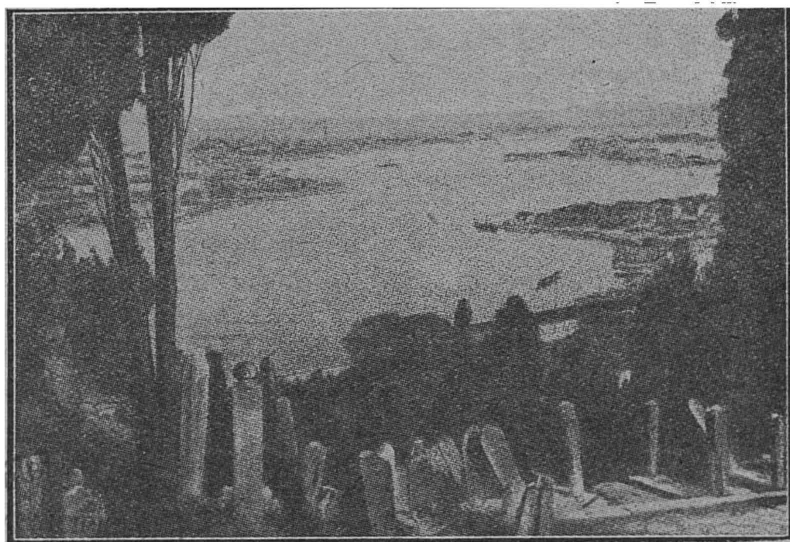
IOAN V. PRENTA

ICOANE ŞI NOTE

DIN CĂLĂTORIE

BUCUREŞTI — CONSTANŢA — CONSTANTINOPOLE



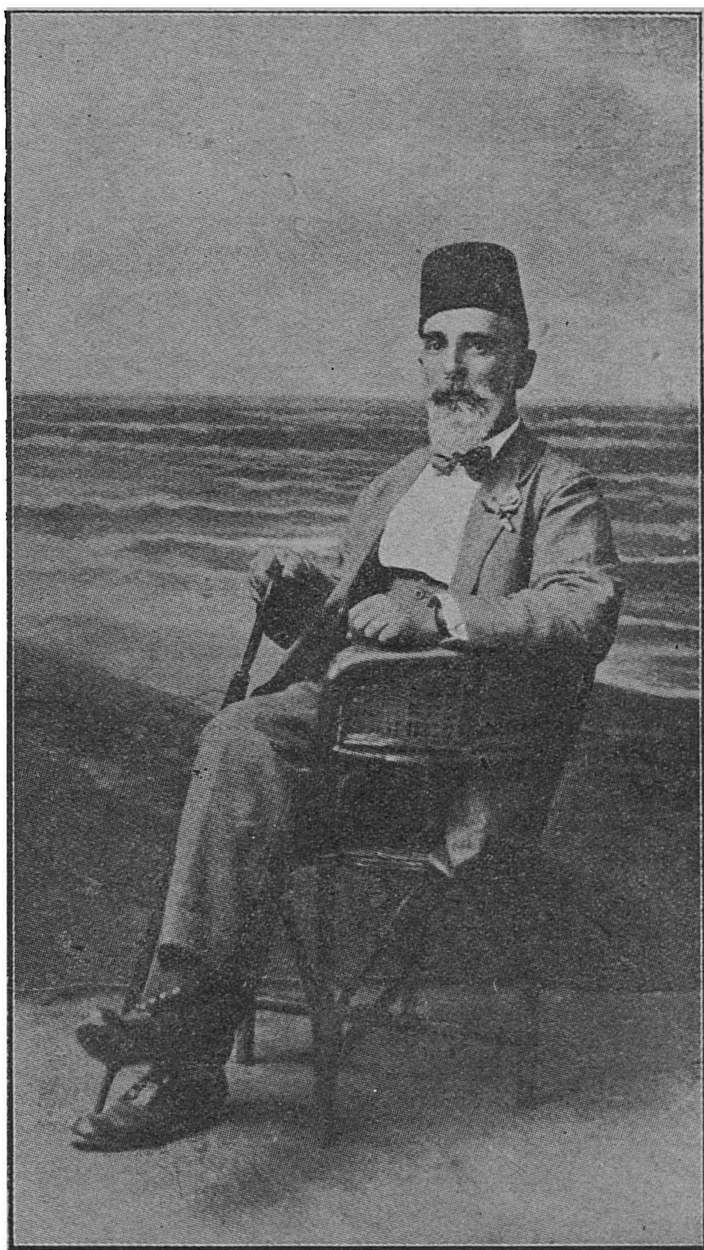
BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA MODERNĂ „CULTURA“ SOCIETATE COLECTIVĂ
Str. Câmpineanu, 15. — Telefon 15/64
1913

EDITURA AUTORULUI: FUND. TUNARI, No. 20. BUCUREŞTI

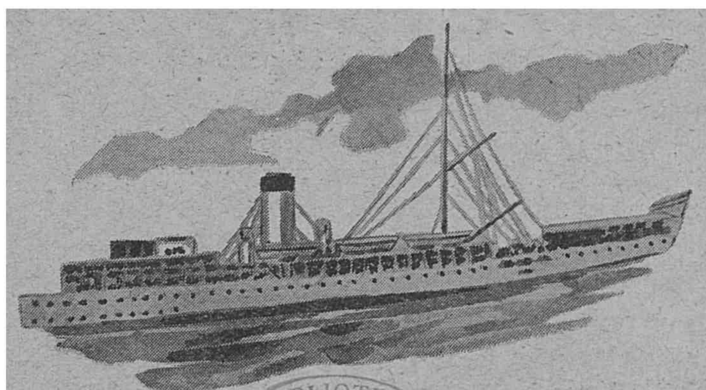
Inchinare

Tuturor martirilor căzuţi pentru Macedonia
Luptătorilor Neamului aromân,
Memoriei neuitatei mele mame.





ICOANE ŞI NOTE DE CĂLĂTORIE



In vara aceasta, când armata română trecea Dunărea, făcând să rămână împietriţi de mirare toţi oamenii de seamă ai streinătăţei, toţi ziariştii încercaţi în ale războiului, oameni cari au văzut şi ştiu cum se birueşte într'un război, eu mă hotăram să fac o mică călătorie până la Constantinopol... şi dacă se poate, până în capitala Greciei, Athena. Cu vaporul „*România*“ am ajuns Vineri 12 Iulie 1913 în capitala imperiu'ui otoman. Cu o zi înainte trecusem prin Constanţa şi rămăsesem mirat că, *cetăţenii români*, de origină bulgari şi greci şi mai cu seamă greci, luau parte cu sufletele la biruinţa şi dezastrul statelor respective şi mărturiseau pe faţă bucuria sau neliniştea lor în mijlocul Constanţei, cel mai principal port român. Am voit să

vizitez portul şi silozurile, cari ne fac fală în faţa streinilor şi a trebuit o autorizaţie specială dela căpitănia portului, pe care am căpătat-o de la amabilul d. căpitan-comandor, după ce i-am dat pasportul meu şi a văzut cine sunt.

Am rămas uimit, de cele ce am văzut. Silozurile noastre sunt la înălţimea invenţiunilor celor mai recente şi funcţionează cu regularitatea unui ceasornic-cronometru, sub conducerea unui domn absolvent al şcoalei noastre de meserii, căruia i-aduc mulţumiri pentru amabilitatea ce a avut să-mi explice complicatul mecanism al silozurilor. Sunt numai trei în lume: ale noastre: la Genua şi la Odesa.

* * *

Ajuns la Constantinopol, primul meu gând fu să caut singur „consulatul Român", pentru a vedea pe un *aromân*, funcţionar acolo şi a-i da veşti de la un frate al său din Bucureşti. Tot întrebând şi căutând, am ajuns de la Galata la Pera şi de acolo ajungând aproape de spitalul francez Henry IV, m'am adresat către doi tineri, ce purtau fes, în franţuzeşte rugându-i să mă îndrepteze.

Cum eu purtam pe piept tricolorul român împreună cu cocarda „Silistra Noastră, 1913" unul din tineri mă întrebă dacă sunt român. Am răspuns că da.

— Şi noi suntem studenţi aromâni la facultatea otomană, zise unul din ei.

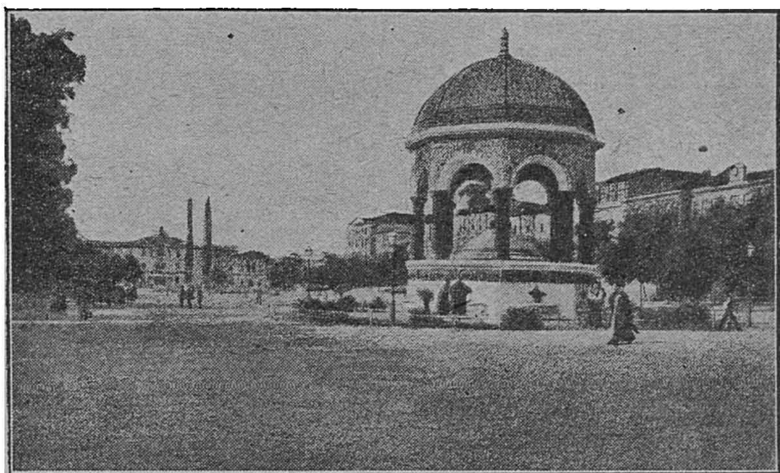
— Ş' mine hiu aromân dit' Bitule, răspunsei eu.

Bucuria noastră fu mare. După ce făcurăm cunoştinţă şi după obicinuitele declarări de nume, mă insoţiră la consulat, apoi unul din ei, având afaceri urgente, ne lăsă pe noi amândoi să hoinărim prin stradele Constantinopolei.

* * *

Pornim spre podul, care leagă cartierul *Pera* cu *Stambul*, pe care îl trecem plătind „un metalic" de persoană. In drum vedem „Sublima Poartă", mai multe ministere, frumoasa fântână „Wilhelm II" cu 4 coloane de marmură neagră, un frumos monument dăruit Constantinopolei de împăratul Germaniei, cu

ocazia călătoriei, ce a făcut acolo; cele 2 coloane egiptene în mijlocul unei grădini superbe şi o mică coloană formată din 2 şerpi încolăciţi, ale căror capete de aur masiv lipsesc, moscheea *Sultan Valide*, sfânta Sofie şi alte geamii din Stambul. Tovarăşul meu, un tânăr de 22 ani, cu ochii negri visători, cu faţa albă, cu obrajii rumeni, bine legat, cu muşchii viguroşi, brun, înalt, bine făcut, tipul ciobanului din Pind (picurar), de o veselie melancolică şi modest, ruşinos, ca fată mare, îmi dă mereu explicaţii şi-mi serveşte de cicerone cu o amabilitate de



macedonean, ce nu se poate descri. Pe la 8 ore seara ne ducem la restaurantul „Progres", unde fac cunoştinţă cu alţi 2 macedoneni, tot aşa de gentili şi bine-voitori ca şi cei dinainte. După masă mergem la o cafenea „*Constitution*" (Meşruttiet) vis-à-vis de grădina „Petit champ", unde cânta o fanfara italiană, executând foarte bine opera maestrului Verdi „Rigoletto". La cafenea găsim o numeroasă societate compusă de aromâni, cari toţi se grupează în jurul meu, doritori de a auzi şi de a cunoaşte din graiul meu evenimentele importante ale mobilizărei din *Ţara-mamă*. (Aşa numesc macedonenii România liberă). După ce le povestesc elanul cu care flăcăii noştri, toţi, au răspuns la chemarea mobilizărei împodobiţi cu flori, venind cu lăutari până la porţile căzărmilor, în toate oraşele, cum din munţii Vrancei,

învăţătorul bătrân s'a coborât la Focşani cu 300 de flăcăi voinici, aduşi cu drapelul tricolor şi plecaţi cu învăţătorul în Bulgaria, pentru că a voit să-i însoţească şi la război pe aceia, pe care i-a bine-pregătit pentru un asemenea eveniment; după ce le spui dărnicia românului la *rechiziţie*, cari dedeau bucuros şi din strictul necesar al lor; cum am întâlnit venind de la Slănic-Moldova până la Bucureşti şi din Bucureşti-Craiova până la Constanţa, prin gările ce treceam, pe mândri flăcăi, — armate demne de adevăraţii strănepoţi ai împăraţilor, ce au stăpânit lumea acum 1800 de ani,—curgând ca şuvoiul râurilor noastre primăvara, spre bătrânul Danubiu, cum pe vagoanele trenurilor erau puse inscripţii ca; „*Bacău-Sofia*" „*Vin tunarii moldoveni*" „*Vin strănepoţii lui Peneş Curcanul*",—„*Fălticeni Sofia*" „*Vitejii coborâtori ai lui Ştefan-cel-mare*" şi alte multe de acestea; cum în vagoane şedeau alături de soldaţi şi ofiţeri tineri abia eşiţi de pe băncile şcoalei; cum în alte vagoane ascultau cum „*un Cobuz*" zicea voios din fluer, toţi împodobiţi cu flori şi panglice tricolore, unii având capela înconjurată de verdeaţă şi brad, alţii negăsind pânză, făcuseră drapele de hârtie tricoloră; alţii şedeau călare pe tun; iar într'un tren unul doinind duios din frunză, ca un adevărat artist, adunase împrejurul său pe gradaţi şi pe soldaţi, iar alţii avizi de a afla ştiri, adunau jurnale dela trenul nostru, rupeau foaia în patru şi o citeau mâncând-o cu ochii. Imi sorbiau cuvintele din gură ascultătorii mei şi în cafenea se făcuse o tăcere religioasă, ca în biserică. Iar eu mă miram în mine de eloquenţa mea şi vorbele nemeşteşugite eşiau limpezi şi sonore, curgând ca un râu pe o pajişte smăltată cu flori din bogatele noastre câmpii. Ochii auditorilor mei se umpleau de lacrămi, iar tinerii îmi spuseră, că toţi s'au înscris voluntari în armata română; dar aşteptau în zadar fericirea de a îmbrăca uniforma soldatului şi de a dormi măcar o seară cu puşca românească lângă ei, apărând patria şi făcând pe duşmanii noştri să tremure la auzul numelui de român. Şi deodată, in mod spontan toţi ne sculărăm în picioare şi strigarăm într'un glas „Trăiască România". Orhestra cânta „Imnul regal" şi „Deşteaptă-te române" când intrarăm în „Bar roumain", o cafenea ţinută de un român Ionescu din Craiova,

iar noi așezându-ne la masă, ținurăm fie-care câte o cuvântare, urând patriei mume succes în război, iar luptătorilor trimițând fie-care din noi salutul plin de încurajare și recunoștință pentru *făuritorii și apărătorii* coroanei de oțel.

Dintr'un carnet al meu, plin cu nenumărate cugetări de ale fraților macedoneni, „se exală efluviile unui sentiment,'care „îmbată sufletul românesc; carnetul e un imn întreg la adresa „*țărei-mame*, dela care așteaptă mare și mult bine, e un sus- „pin la adresa Macedoniei, dată pradă pe mâini străine".

„Două note se impun mai cu seamă din acel concert de „aspirațiuni și de speranțe: o amărăciune întemeiată pe o pro- „fundă convingere la adresa unora din *prietenii* aduși de soartă „în ora actuală, exprimată prin zicătoarea latină: „graeca fi- „des, nula fides" și un dor: autonomia Macedoniei" [1]).

* * *



După ce intimitatea luă locul entusiasmului spontan, cei mai în vârstă făcură cerc în jurul meu și cu glas domol mă întrebară: *ce vești le aduc din țară, dela cei mari ai noștri cu privire la chestia noastră, a Macedonenilor?*

....

[1]) Vezi „Universul" No...... din August 1913.

Tăcui câteva momente, penibile și pentru auditori și pentru mine. Căutam să-mi adun gândurile și să formulez în câteva fraze concise, ceea ce știam de acasă.

Spusei că d. doctor T. Shunda, în două întruniri ținute în luna Martie, a pus bazele unei societăți „albano-române“ în urma unei laborioase munci și sacrificii ce făcuse anterior, preconizând un fel de autonomie macedo-albaneză.

Intrunirile au fost mai mult intime, dar pline de entusiazm și peste 50 de inși, cari au luat parte la ele, — printre cari sunt oameni de seamă din România, unii militari de carieră strălucită, alții doctori, farmaciști, advocați, proprietari și comercianți, sunt garanția cea mai evidentă, că cei din țară lucrează spre binele neamului nostru și spre o apropiere cu singurul element înrudit prin limbă și obiceiuri cu noi : albanezii.

Dar oficialitatea, ce zice, ce face ? Ce credem noi cei neoficiali despre căpeteniile puse în fruntea națiunei române, cari sunt datori să conducă destinele poporului ?

Nu mai răspunsei decât cu clișee obicinuite în țară, fiindcă nici noi,—cei din România, — nu prea știam, cum nici cei din capul națiunei nu prea își dădeau bine socoteală în împrejurările grave prin care treceam și care au adus evenimentele anului 1913.

...Și ascultătorii mei rămaseră nedumeriți, cu toate spusele mele că : frații noștri români nu ne vor lăsa pradă în ghiarele dușmanilor noștri de secole, cari au dovedit cea mai crudă barbarie în actualul război... demn de timpurile antice.

Sunt de toată lumea cunoscute notele ce s'au schimbat intre guvernul românesc, sârbesc și grecesc și platonicele asigurări date de d. Venizelos, cu privire la școalele și bisericile românești din Epir și o parte a Macedoniei. Pe când oficialitatea greacă promite cea mai largă ospitalitate, jandarmii și autoritățile comit cele mai groaznice nelegiuiri față de pacinica populațiune aromânească și chiar acum după încheierea păcei. Ziarul ce apare în București „Cuvântul“ este o dovadă mai mult despre „sinceritatea“ si „onestitatea“ grecească față de neamul, care le-a adus pacea în Balcani, fără să câștige altceva, decât bucata de pământ ce de drept i se cuvenea de la

1878, (de la congresul din Berlin); iar grecii şi sârbii au tăiat fiecare câte o jumătate din frumoasa şi vrednica de jale Macedonie.

Cunoscute de toată lumea şi încriminările făcute reciproc de bulgari şi greci prin reprezentanţii lor la congresul de pace din Bucureşti, că şi unii şi alţii au masacrat, prădat, dat foc şi nimicit sistematic naţiunea cea mai pacinică a peninsulei balcanice; aromânii!

Cunoscută de toată lumea şi faimoasa telegramă expediată din Bucureşti,—în timpul congresului,—către M. S. Regele elenilor Constantinos XII. să intervie cu autoritatea Sa, pe lângă *autorităţile* (?) greceşti, ca să libereze din închisori pe aromânii închişi şi acuzaţi (?) că au uneltit contra statului elen.

Şi se ştie de cei iniţiaţi în ce consta această uneltire. In faptul că aromânii îşi vorbiau între ei dialectul aromânesc, când se întâlneau din întâmplare, sau că au făcut parte din comitetele eforiilor româneşti sub turci.

Voi povesti un fapt petrecut într'un sat ocupat de armatele greceşti. Se dase ordin da a serba ocupaţia localităţei *(liberarea de sub jugul turcesc)* de către greci prin arborarea drapelului naţional pe acoperişul fiecărui edificiu şi case din localitate. La biserică, unde mai înainte se oficia în limba română, era îngrijitor un paracliser octogenar, demn de respect prin cele 80 de ierni, ce purta în spate. In ziua aceea bătea vântul furios şi aplecase steagul din clopotniţă, gata să-l doboare.

Trece o patrulă pe acolo şi întreabă de ce nu se respectă drapelul elen? Bătrânul foarte respectuos le dă explicaţia, că are un băiat tânăr, dar e plecat în alt sat după trebuinţe şi îl aşteaptă să vie, ca să se urce în clopotniţă pentru a lega mai vârtos steagul, pe care el nu l'a putut întări, din cauza bătrâneţelor sale.

Căpetenia patrulei îi făcu proces de insultă şi-l predete arestat, sub cuvânt că a insultat pavilionul elen. După multă stăruinţă abia a putut fi scăpat bietul bătrân din ghiarele fiarelor cu chip omenesc, nu însă fără a-l lăsa sărac de ce bruma agonisise într'o viaţă de om!

Iată ceea ce numesc grecii uneltire contra statului elen.

* * *

Intr'o zi frumoasă, cu cerul senin, pe o vreme dulce, adia zefirul, când vizitai *„Monumentul Libertăței“*, unde zac acei cari și-au pierdut viața ca să dea o viață modernă Turciei. Intr'o grădină, afară din oraș, un frumos monument se ridică falnic, ca să arate lumei cum știu tinerii turci să cinstească memoria celor căzuți în lupta pentru libertate.

Tramvaiul electric și autobusul duce pe doritor până aproape de locul sus numit. Apoi ne întorserăm prin „Nișantaș“ și „Șișli“. Văzurăm șirul de cazărmi, școala militară și în apropierea frumoasei grădini „Taxim“, o vastă cazarmă, unde s'au închis cei 30.000 partizani ai vechiului regim. Au fost înconjurați de junii turci, bombardați,—se mai cunoaște locul în zidurile groase, pe unde au pătruns ghiulelele,—și făcuți prizonieri. Ne-am coborât apoi prin cartierul turcesc spre „Dolmabacce“, palatul sultanilor, ce în trecut au făcut să tremure Europa, unde s'au petrecut o mulțime de evenimente tragice și în care acum locuește un bun bătrân, martir și el al predecesorului său, ce plânge în tăcere, în liniștea pustiului, ce domnește în palat, îngenuchierea puterei musulmane. Prin toate locurile pe unde am trecut palatele, scăldate în auritele raze ale soarelui, păreau cimitire de grădini, locașuri de durere mută, invitătoare (poftitoare) la rugăciune și meditație. Numai la un colț de stradă zăresc un grup de copii, din care se desprinde o fetișcană de vre-o 10 ani cu ochii negri și visători, cu obrajii ca trandafirul, cu gurița mică și cu buzele roșcate, făcând să se vază 2 șiraguri de mărgăriture egale, îmi cere zâmbind, arătându-mi cu degetul cocarda „Silistra noastră“. Zăpăcit, uluit, de familiaritatea fetițelor, căci ne înconjurase tot grupul și ne uimea cu gungunitul lor, iar eu nu înțelegeam ce spun, rog pe gentilul meu tovarăș, să le spuie în turcește, că le-ași da bucuros fie-căreia, dacă ași avea mai multe; și în momentul acela îmi părea rău din suflet că la plecare nu cumpărasem mai multe cocarde și nu luasem cel puțin vre-o 20 metri de panglică tricoloră cu mine.

Trecem apoi pe lângă monumentala poartă de marmură de la intrarea oficială a palatului „Dolmabacce“, impodobită cu dantelă de piatră, de un stil superb, intrăm în cartierul *„Beșic-*

taş" şi ne îmbarcăm pe un vaporaş în port, ca să ne întoarcem în Pera. Vaporaşul trece lin pe dinaintea panoramei, ce se desfăşoară ca o pânză de cinema. Rând pe rând vedem palate, grădini, cafenele în marginea Bosforului, cimitire înţesate de morminte şi o profuziune de chiparoşi printre pietre funerare. . Marea, oglindă strălucitoare, de un colorit verde, bătând în albastru, de o limpezime ademenitoare, ne leagănă lin... iar mie mi se pare că visez şi întreb pe tovarăşul meu dacă suntem deştepţi.

* * *

Priveam „cornul de aur" după malul grădinei „Petit champ" într'o după amiazi. La picioare mi se desfăşura un nesfârşit şir de case cu grădini, cimitire cu chiparoşi înalţi se rostogoleau până în mare, copii tăcuţi se jucau printre arborii cu frunzele verzi, iar eu mă uitasem şezând pe o piatră, cu ochii aţintiţi spre soarele, care se cobora să se culce în apele verzui ale mărei. Aerul era plin de pulbere de aur, în juru-mi tăcerea devenea religioasă. Soarele sărută cu buzele marea perfidă, ce deodată îl înfăşura cu undele sale şi pieri în adâncul valurilor ei. La orizont, pe cer, o fâşie îngustă, orizontală de nouri mi se arată ochilor obosiţi ca o cetate depărtată, cu turnurile bisericilor de argint aurite, cu palate fermecătoare, strălucind zidurile de marmoră, albe şi rozatice, înalte şi cu grădini de pomi multicolori. Instinctiv dusei binoclul la ochi şi goliciunea adevărului, apropiată ocbilor mei îmi răpi iluzia cetăţei fermecate, ce mă atrăgea spre ea cu atâta ademenire.

Se făcuse seară şi felinarele electrice mă deşteptară din visul dulce trăit câteva clipe aevea.

* * *

De la fereastra hotelului în care găzduesc, mi se desfaşoară aproape tot malul stâng al „cornului de aur", cu geami ile cu turnuri înalte, ce se desprind ca suliţele roşiorilor în marş, cu palate, cafenele, grădini, vii, toate într'un amestec oriental... iar în mijlocul lor „Patriarchia" de o culoare respingătoare, un fel de roşu amestecat cu negru, verde, albastru,

toate formând un amalgam unitar neplăcut la vedere. Ghemuită, pare ca un călugăr ce stă la pândă, gata să apuce prada, ca păianjenul în pânza sa. Istoria țărilor române în veacul al 18-lea este martora vie a suferințelor îndurate de întreg poporul nostru îndelung răbdător și a toate primitor. Domnitorii fanarioți, ce primeau tronul cumpărând pe vizir, considerau țările dunărene ca pe o moșie luată în arendă și storceau din ele și ultima vlagă; iar biet român săracul, lua în disperare calea codrului verde, frate cu românul, ca uniți amândoi să-și răzbune neamul de necinstea adusă țărei prin nelegiuirea hienelor ce invadase până și cimitirile noastre. Și astăzi au mai rămas obiceiurile fanariote printre noi și *„bizantismul"* este un cuvânt ce desemnează fapta urâtă comisă de moștenitorii acelora din veacul trecut, pe care i-a gonit un domn român, ajutat de vitejii panduri.

Oare veni-va încă odată vremea de plivit moșia și de curățat ghimpii scuturați după zdrențele fanarioților din frumoasa și mănoasa noastră, falnica și mult îndurătoarea moșie, ce se numește: România?

Priveam ceasuri întregi tabloul viu dinaintea mea, iar istoria neamului meu se desfășura vie în minte ca o amintire recentă din viața mea; și ca o pânză, ce se schimbă la cinematograf, vedeam în depărtare progresul făcut de vitejii fiăcăi ai neamului, vedeam cu ochii minței legiaonele de ostași falnice, pășind majestos spre cucerirea idealului întrevăzut prin instinct de masele populare, conștiente de menirea lor. Și adormiam un somn dulce legănat de visuri dătătoare de speranță și noroc, visuri, ce la toți doresc din adâncul sufletului, cu toată puterea dorinței ce au alcătuit în mine scriitorii și povestitorii neamului nostru, poeți și prozatori, muzicanți și artiști mari români, printre marii luptători, ce și nouă ne-a hărăzit soarta ca oricărei națiuni viteze.

* * *

Intr'o zi după amiazi pornim spre Stambul ca să vizităm „Aghia Sofia" (Așa o numesc și Turcii „Sfânta Sofie").

Intrăm în geamie, după ce ne-am descălțat de ghete. Tot

interiorul este aşternut cu rogojini de o ţesătură deosebită semănând cu covoare. Porţi mari, 'nalte la intrare; 2 mari fântâni cu apă limpede ca cristalul, unde credincioşii fac abluţiuni. (Se spală pe mâini şi pe picioare înainte de rugăciune). Un străin ne taie calea abia târând papucii încălţaţi peste ghetele lui, precedat de un cicerone plătit, care mormăe într'o franţuzească de neînţeles, lucruri fără importanţă şi învăţate papagaliceşte. Răcoarea mă invită să-mi pui ghetele şi umbrela într'un fel de şanţ ce desparte încăperea în mai multe părţi şi să mă aşez lângă credincioşii, cari ascultau cu evlavie, cum un hoge cu glasul argintiu de tenor dramatic recitează versuri din coran pe de rost, stând jos, cu pleopele ochilor plecate, că mi s'a părut de-ocamdată lipsit de vederi, atât de tristă îi erea atitudinea. Apoi de-odată ridică ochii şi mă privi adânc, ca şi cum ghicise un ghiaur, cu toate că aveam un fes pe cap şi nu mă deosebiam întru nimic de ceilalţi credincionşi. Văzându-mă cât eream de absorbit în contemplaţie, privirea ochilor săi deveni blajină şi cu o încurajare pornită din privirea lui, îşi lasă iarăşi pleopele mari peste ochii negri, continuând a psalmodia tărăgănând pe nas versuri, cari dacă le-aşi fi înţeles, m'ar fi făcut să lăcrămez atâta tristeţă se exala din vocea lui aspră-dulce. Un copil de vreo 12 citea dintr'o carte în acelaş timp şezând lângă hoge şi legănându-se uşor înainte şi înapoi. Mă lăsai furat de farmecul, ce exala monotonia hogei şi când cu toţii se sculară ca să înainteze spre altar, mă furişai pe nesimţite dintre ei şi mă dusei în cealaltă parte unde tânărul meu tovarăşi mă aştepta.

Vizitarăm tot interiorul pornind spre uşe. In fund la dreapta pe un zid de sprijin se vede o mână întipărită care se zice că este a unui disperat ce a ajuns până la o înălţime de aproape 10 metri suindu-se pe cadavre şi în neputinţă de a se sui mai sus, s'a rezimat cu palma de zidul de piatră şi 'fiind sfânt, prin martiriul ce suferea, mâna sa a rămas întipărită acolo. Vis-à-vis, într'o coloană, o gaură este astupată cu plumb topit. Legenda spune că plumbul topit este rămas dela potcoava calului cu care sultanul Mahomet II (Elfatih), cuceritorul, a intrat in biserică. (Sfânta Sofia e o bijuterie de architectură bizantină,

și a servit înaintea invaziunei turcești, ca locaș de închinăciune creștinilor).

La eșire, vedem pe un soldat turc, cum după ce și-a spălat rana piciorului cu apă rece de izvor, se căznește ca să și-o panseze cu o alifie ce o are la dânsul și pe care o întinde cu degetul pe scamă. Intr'o firidă un credincios, doarme și sforăe ca



la hotel imperial. La eșirea din geamie copiii sdrențuroși, cerșetori, ne răpesc aproape gologanii ce le dăm, iar o biată femee, ne bine-cuvintează pe turcește.

Când am eșit, la o cafenea din piața *Sfânta Sofia*, făcui cunoștință cu un profesor de turcește, dela liceul francez Saint Benoît din Constantinopole, un june turc, student la facultatea otomană, caruia îi spusei, că am citit cartea lui Pierre

Lotì, „Turquie Agonisante" și am rămas uimit de ororile comise în numele crucei de către poporul, care în războiul actual s'a arătat mai barbar, de cât hoardele barbare, ce au năvălit în Europa prin evul mediu...

Armata bulgară, — pe lângă alte multe crime și mutilări, comise în dauna turcilor, a evreilor și a creștinilor greci și bulgari catolici, tăia mânuțele copiilor din brațele mamelor și le atârnau de gât în locul cruciulițelor, ce poartă de obiceiu țăranii, (amulettes).



Unui ofițer turc prins i-au dat drumul, să se întoarcă în tabăra turcească, fără urechi, fără nas, fără buze și fără limbă...

Ii spusei junelui profesor că n'am putut citi un capitol întreg din cartea sus numită, căci lacrimile îmi veneau în ochi și plânsul nu-mi dădea răgaz, decât a doua zi, să încep din nou...

Mi-a strâns mâna cu căldură și am priceput cu Turcia întreagă îmi mulțumea pentru compătimirea, ce mi-a însuflat duiosul, mare scriitor, evocator de melancolie, Pierre Lotti.

Am plecat tus trei și în drum ne arată un cartier întreg prefăcut în ruină încă de acum un an, — peste 1000 de case arse, de o tristeță sfâșietoare și ne părăsi, ca să vadă o locuință, ce închiriase cu mare greutate, din cauza lipsei de case în Stambul

* * *

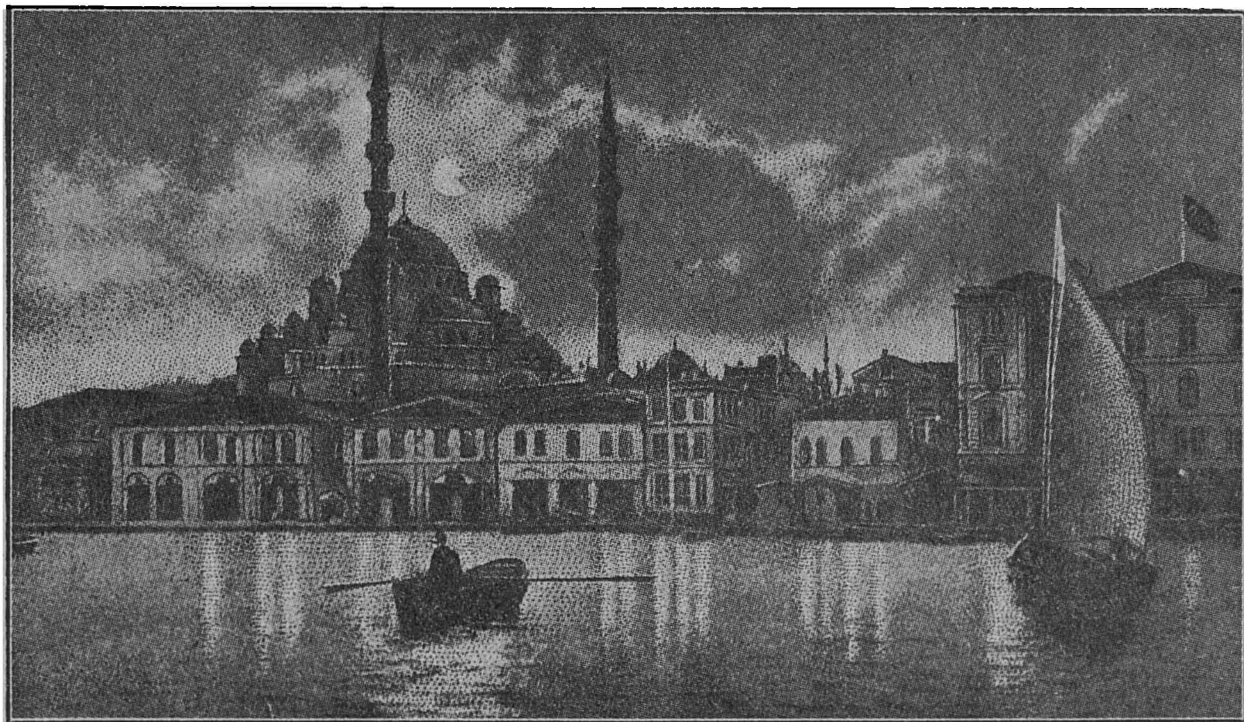
Intorși la cafenea, dela restaurant unde luam masa, povestii următoarele. Prin Iunie mă afiam la băile Slănic-Moldova din țară. Cum eu nu-mi ascundeam origina mea macedoneană, de câte ori treceam granița în Austro-Ungaria cu câte cineva, vorbeam și întrețineam pe însoțitorii mei despre ororile greco-bulgărești în războiul ce avea loc. Un învățător din jud. Botoșani, îmi arătă seara în parc pe un tânăr de vr'o 23 ani, foarte simpatic, cu privirea melancolică, cu ochii vii. Mi se recomandă macedonean, de fel din *Meglenia* satul *Oșani*. Imi istorisi cum Grecii intrând în satul lor, s'au dus și în casa unde locuia mama lui cu un frate și la întrebarea lor, unde îi este feciorul mai mare, dânsa răspunse, că a plecat, nu știe unde. Un bandit îmbrăcat în uniformă de soldat grec se desfăcu dintre soldați și spuse că fiul cel mai mare al nenorocitei bătrâne, este contabil într'un oraș din Dobrogea Română.

Atunci tăbărâră pe bătrână și lungind-o jos, au bătut-o la falangă (peste tălpile picioarelor) cu vergi de fier timp de două zile, răcnind la ea: de ce și-a lăsat fiul să plece în România? *Nu știa că la venirea grecilor, va trebui să se facă soldat elen, ca să scape pe creștini de sub jugul barbarilor turci* ???

Și au bătut-o astfel până ce biata femee și-a dat sufletul în chinurile cele mai groaznice. Despre fiul al doilea nu se știe nici până acum, unde este. Numai o fiică în etate de 12 ani, care se afla la Bitolia la școală, a venit la frate-său în Dobrogea. Și ochii tânărului se umplură lacrămi.

M'am despărțit de el în gara Mărășești în seara zilei de 22 Iunie, el se ducea la mobilizare în Galați, la batalionul 7 vânători, iar eu la Focșani.

L'am revăzut întors din războí, împreună cu ceilalți volun-



Vederea Stambulului în timpul nopţei.

tari macedoneni, care au făcut parte din batalionul 7 vânători în campania ocupărei cadrilaterului.

Am vorbit şi cu d. locotenent-colonel de stat-major, comandantul batalionului, care se mândreşte cu origina macedoneană, tatăl şi mama d-lui fiind născuţi în *Ochrida*. M'a umplut de o demnă mândrie cuvintele de laudă aduse ostaşilor săi şi am vărsat lacrimi de recunoştinţă, când ostaşii mi-au povestit părinteasca îngrijire ce au avut în timpul mobilizărei dela şeful şi adevăratul lor părinte.

* * *

Intr'o zi de Duminecă, mă aflam singur într'o lăptărie cochet mobilată, cu zidurile tapisate cu oglinzi şi-mi sorbiam liniştit laptele, silindu-mă să vorbesc cu patronul şi băeţii din prăvălie limba albaneză. Trebue să amintesc aci, că de când trupele compuse în mare parte din albanezi, s'au încercat să dea lovitură junilor-turci pentru reîntronarea vechiului regim, albanezii nu sunt bine-văzuţi la Constantinopole. Şi e greu să-i faci să-şi vorbească limba lor natală.

Dar eu uzam de un truc. Mă recomandam ca macedonean locuitor în România, — aveam în piept cocarda „Silistra noastră 1913". In mijlocul cocardei, pe un drapel tricolor imaginea Majestăţe Sale, Regele României, Carol I, iar dedesubt o fundă formată din tricolorul naţional românesc. Şi spuneam că ştiu albanezeşte dela tata. Indată albanezii deveneau guralivi şi mă întrebau, de unde era tatăl meu. Eu le povesteam, că tata se născuse în satul *Starova*, din vilaetul *Dibra*, ce se află în Albania. Şi conversaţia urma a lua caracterul intim.

Intră un domn, elegant îmbrăcat, se aşeză la masă alături de mine şi mă întrebă, în greceşte dacă sunt *rumun*, şi unde locuesc în România!

Ii răspund că sunt funcţionar în Bucureşti de 26 de ani.

Atunci grecul (fanariot) ridică tonul şi mă întrebă : de ce nu permitem noi românii, grecilor, cari nu ne cunosc limba, să şi-o vorbească pe a lor.

Răspund că plecând din Bucureşti am trecut pentru întâia oară prin Constanţa şi am rămas uimit de feluritele limbi, ce

se vorbiau acolo, fără să mai pun la socoteală că pe marginea Dunărei, în principalele noastre porturi, ca Brăila și Galați se vorbește foarte mult grecește. Chiar eu am învățat să vorbesc grecește în Oltenița, dela copiii de greci, veniți acolo din Grecia, cari nu știau altă limbă și noi românii jucându-ne cu ei le-am furat limba; însă ei nu parveniau nici odată să zică românește: Aruneai retevei de tei pe miriște de mei! sau bou breaz, bârlobreaz...

Grecul îmi spune, că a avut un prieten, care i-a povestit, că fiind numit de patriarhie psalt (cântăreț în strană) la biserica grecească din Constanța, când se ducea în piață și vorbea grecește negustorilor de acolo, ei îl înjurau pe românește.

Se poate îi spun, dar în România noi am învățat să înjurăm dela grecii fanarioți și apoi nu e tot una a înjura pe un străin, cu a măcelări, a schingiui pe autochtoni, siluindu-le copilele și necinstind femeile și mamele noastre, cum au făcut grecii prin satele și orașele din Macedonia locuite de pașnici cetățeni, cari vorbeau românește.

De odată grecul se sculă dela masă, roșu la obraz și porni spre mine înarmat cu lingurița cu care își consumase o farfurie de iaurt. Și m'ar fi strâns de gât, dacă eu aș fi stat cu mâinele în buzunare....

Spre norocul meu și spre a evita o ciocnire între noi, patronul și cu doi tineri, ce serveau în lăptărie, se puseră între noi și adresându-se grecului în turcește, îl făcură să înțeleagă că împărtășesc în totul părerea mea. Grecul eși furios, după ce plăti și din stradă, depărtându-se îi auziam bombănind.

Am eșit și eu imediat după el, hotărât să i aplic numai 2 pumni românești, dar el mai iute de picioare o ștersese, făcându-se nevăzut după o cotitură.

* * *

Ne sularăm de dimineață preparându-ne de plecare spre insulele *Prinkipo, Halki, Antigoni și Proti*. Vaporașul ne aștepta sub presiune, când ne îmbarcarăm. Pe un cer senin, de un albastru clar, soarele magnific, răspândea razele sale, cari

se topeau în marea limpede verzue; iar rechinii se jucau ca nişte copilaşi, apărând la suprafaţă şi dispărând. Muetele (pasări de mare) sburau pe lângă vaporaş făcându-i escortă. Lume multă şi felurită, mai mult veselă decât tristă, se îmbarca şi debarca din diferite porturi semănate pe coastele Europei şi ale Asiei, ambele maluri ale Bosforului.

Pe bancă, lângă mine, stau în grup câteva dame. Guraliv eu intru în vorbă cu ele mângâind o fetiţă de vr'o zece ani, ce-şi uitase sacul de voiaj pe măsuţa de acasă, în graba de a veni la port şi de a ajunge mai repede la ţinta călătoriei sale.



Vis-à-vis două englezoaice elegante gungunesc cu un cavaler scos ca din cutie, toţi în haine de vară, de culoare albă; râd şi iar gungunesc. Mă silesc să înţeleg ceva, dar în zadar. Dinţii mari, ai uneia din cele două, guriţa roşie ca focul mi-a trag admiraţia... pe când copiliţa mă întreabă, dacă râd de ea domnişoarele din faţă. Bărbaţii se apropie de mine şi se silesc să citească inscripţia de pe coardă. Unii reuşesc, mai cu seamă evreii spanioli, chiar înţeleg. Vine un armean dintr'un sat de pe marginea Dunărei, cetăţean român, care îmi spune într'o românească ca vai de lume că şi el e român.

Eu crezând că își bate joc de mine îi ripostez, că nu știe bine românește, cum se cade. La mine rumun, zice el, arătându-mi pasportul cu marca țărei. Și într'adevăr, citesc sub un nume armenesc: *„cetățean român“*.

Imi explică că are o soră măritată în insula *Proti*; că cumnatul său e bogat, că el are o prăvălie în satul Dobrogean și'mi arată în depărtare, o casă cu grădini, care aparține soră-si.

După ce vaporul acostează la Haidar Pașa, unde este gara liniei ferate ce străbate Anatolia, un monument de architectură cu patru etaje, cu săli largi, pardosite cu marmură și zidurile strălucind de marmură colorată; la Kadî Kheoî, unde se află facultatea de medicină și alte înalte școli turcești; la Moda, localitate climaterică și balneară, locuită în mare parte de englezi, cu vile superbe, cu grădini încântătoare suprapuse, în formă de amfiteatru, iar în dreptul băilor, sus pe deal, o grădină cu bufet, cu fel de fel de băuturi dulci și răcoritoare, având o vedere splendidă în spre mare, de unde se vede un mic promontoriu, iarăși locul de plimbare al cetățenilor Constantinopolei, cu multe mese până în apropierea mărei, multe felinare presărate printre mese, unde 'să tot stai, să privești marea, sorbind *șerbetul* și să uiți că trăești...

După vr'o 2 ceasuri acostăm la Proti, mică insulă despărțită de celelalte trei prin câte un braț de mare.

Aceleași dar variate căsuțe cochete înconjurate de grădini cu pomi de fel de fel de varietăți, flori multe în multe culori, drumuri șerpuind în sus ca niște panglici, ce împodobesc în zile de sărbătoare pe fete la horă; câte o casă mai de seamă, pe înălțime, par a strejui pe cele mai mici.

Trecem la Antigoni, unde o cafenea, are terasă chiar pe mare și lumea privește la vaporașul nostru dela 20 de pași depărtare, se aude chiar ce vorbesc; apoi la Halchi și după vr'o câteva ore debarcam pe un cheiu de piatră lung în mare, la insula Princhipo. Asinii frumos împodobiți, ne așteaptă gata să ne urce pe vârful insulei; trăsuri aproape elegante stau înșiruite. In fața portului un restaurant de mâna întâi este prima

noastră staţiune. Ni se serveşte delicioase mâncări: aghinare, pilaf, compot de fructe proaspăte şi un vin minunat.

După ce ne asigurăm stomacurile. cumpărăm cărţi poştale ilustrate pe care le expediez: la Bucureşti, Craiova, Focşani Giurgiu şi Bârlad; pornim la deal urcând ***per pedes apostolorum*** ca la ***Sinaia***, printre vile de marmoră, cochete, grădini cu portocali, lămâi, smochini, migdali şi măslini... când de odată o ploae torenţială, venită ca din senin, vine să ne strice cheful preumblărei noastre.

Suntem învitaţi foarte politicos de un tânăr să ne adăpostim pe veranda unei vile. După 20 de minute ploaia stătu şi nourii se risipiră; soarele surâdea, apa curgea în şanţuri largi; iar noi ne urmăm drumul până la mânăstirea din vârful muntelui şi apoi până la „*Orfanotrofion*“ (azil pentru orfani) al Patriarchiei. Ne coborâm apoi printre grădini cu smochini, portocali, lămâi, măslini şi flori multe, o profuziune; aerul curăţit prin ploaie ne pătrundea cu putere în plămâni, iar noi veseli râdeam, glumeam şi făceam planuri.

Prietenul meu mă învită pe mine şi alţi români din România să venim la vara viitoare în munţii Pindului, acasă la el, ca să vedem poziţii frumoase şi să auzim cântece aromâneşti.

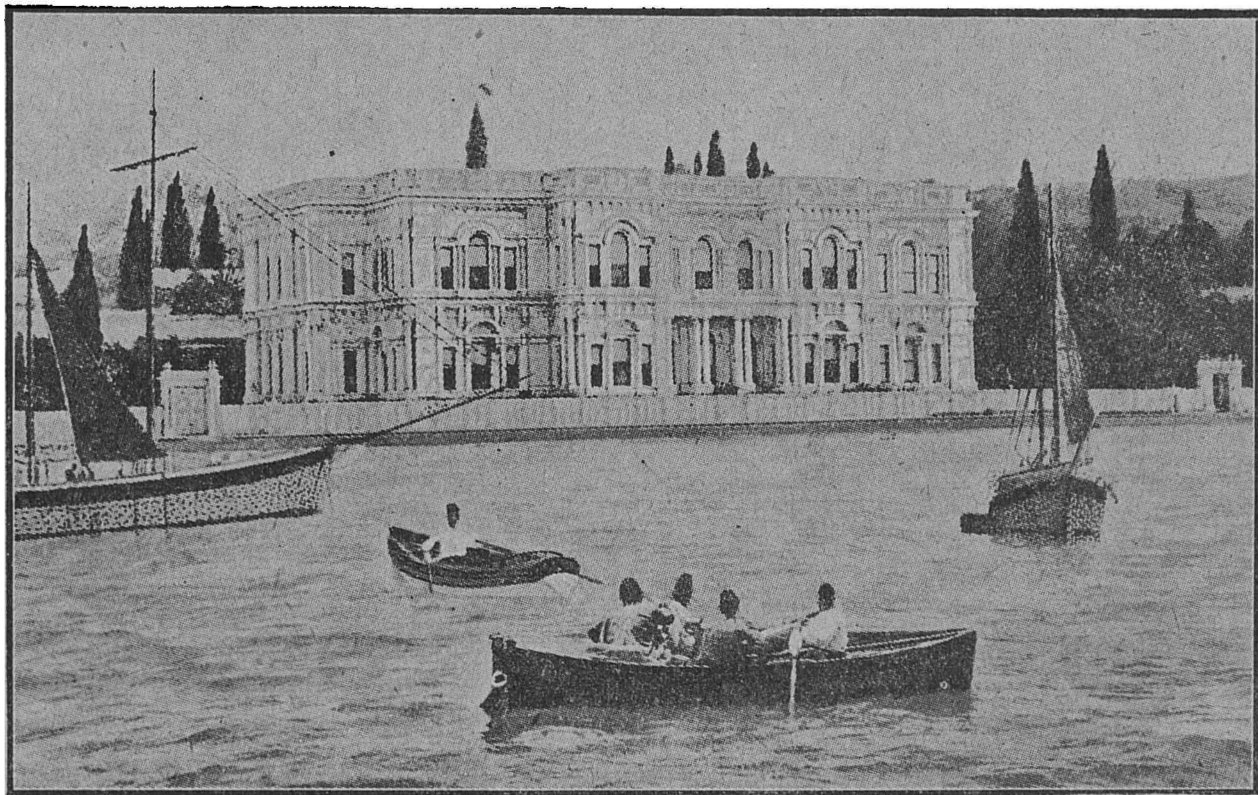
In coborâre întâlnim un bătrân albanez de 75 de ani robust încă, săpând un fel de groapă în pământul pietros, pentru a aduna apa de ploaie, căci insula e lipsită de izvoare. Intrăm cu el în vorbă şi la fiecare frasă mă numea „bei-mu!“ I-am explicat că nu sunt bei.

Dar el nu m'a crezut. Atunci eu fac semnul crucei asupra mea. Rămăsese bietul octogenar înmărmurit. Totuşi zicea: dacă n'ai fi făcut cruce!... şi se uita într'una la barba mea, — aşi fi jurat, că eşti turc! Prea ai înfăţişare de bei!

După 6 ore de umblet reintrăm în port, ne îmbarcăm şi ne reîntoarcem la Constantinopole.

* * *

Seara la cafenea discutăm cu toată colonia despre evenimentele războiului, ce isbucnise între aliaţi, Bulgaro-Sârbo-Grec.



Palatul Dolma-Bagce.

Unul povestește cruzimile grecești, când un grec ce se brodise mai aproape de noi, ripostă, că aducem calomnii poporului grecesc. Ca unul ne ridicarăm cu toții și unul dintre noi spuse tare : națiunile balcanice s'au aliat pentru liberarea fraților ; în urmă s'au încăerat între ele și au desfășurat cruzimi, mai cu seamă grecii, asupra mult blândului popor aromânesc, încendiând sate, omorând și asasinând mișelește pe bătrâni, femei și copii într'un mod revoltător, cum nu făceau barbarii cei mai sălbateci ; și dacă cineva va contesta acestea, să-i spuie *„hagiul“*—un refugiat aromân din mijlocul nostru, — ce a suferit dela armata greacă, numai pentru că purta numele de *Niculescu.* Ca prin farmec grecii fugiră unul câte unul din catenea și rămaserăm numai noi, românii.

* * *

Vaporul S. M. R. *„România“* ne făcând curse decât până la Constantinopole, am renunțat a mă duce la *Athena,* în urma insistențelor puse de aromâni, ca să nu mă aventurez printr'o țară rău-voitoare românilor și într'o Sâmbătă după amiazi, mă reîmbarcai, ca să mă întorc acasă.

Pe vaporul *România* mă simțeam în țara mea și numai puteam de bucurie. Făcui cunoștință la plecare cu un domn doctor, cunoscut destul în colonia aromânească, care lipsise cât am fost eu acolo. Vaporul părăsi țărmul și un ceas întreg nu mă deslipii de marginea vaporului cu batista în mână. Ochii îmi lăcrămau de recunoștință și de primirea frățească, cu care m'au îmbrățișat ai mei, de care mă despărțea acum marea ! In urmă m'am liniștit ; luasem cu mine suvenire neuitate : aveam în buzunar *„Carnetul“* cu scânteeri de patriotism și mă despărțeam de *iubiții mei frați,* cu legătura de a ne scrie și din acestea s'a iscat o corespondență ce urmează și acum între noi.

La întoarcere facui cunoștință cu domnul comandant al vasului, amabil și bine-voitor ca un părinte, fiindcă eu îl confundam după nume cu un vechi cunoscut al meu dela Botoșani.

In clasa III auzii vociferând și mă coborâi în năuntru să văz, ce s'a întâmplat. Pe velințe ședeau turci cu cadâne, copiii, bătrâni și tineri, liniștiți sorbeau din feligene aromatica cafea,

iar lângă scară un individ de vr'o 45—50 ani, mecanic la C. F. R. în Constanța, de origină grec, dar acum cetățean român, sbiera către un nenorocit aromân slăbit de teroare, care povestea altor ascultători suferințele lui; însă grecului îi sărise țandăra, căci vorbea rău de greci povestitorul.

— „Spune mințuni, *cuțovlahul;* nu e adivarato; grecii nu sinto varvari, răcnea ca scos din fire, *cetățeanul român.* Atunci coborâi ultima treaptă și răspunsei: adevărat fraților! Ce spune nenorocitul acesta e numai o palidă icoană a barbariilor comise de *greci.* Și dacă e cineva care să mă contrazică, îi voi dovedi că nu are dreptate. *Cetățeanul* atunci se adresează mie. (Mă văzuse vorbind cu comandantul vasului). Aistia vin la Rumunia, cu mințunia și se plângo că au suferito pagube dela greci, ma nu este adivarato, — că cuțovlahii sinto minținosii. Ii pui mâna pe piept și scuturându-l cu putere îl trântesc jos, zicându-i: „Mă grecule, și aici pe pământ românesc nu te astâmperi. Dacă ești *cetățean român,* apoi prin fraudă ai intrat pe poarta cetățeniei și să nu mai crâcnești, că iți vorbește acum un macedonean! Dacă mai insulți poporul aromânesc, te dau în judecata opiniei publice și te gonesc cu rușine din ospitaliera țară românească".—A intrat în gaură de șarpe canalia și până la Constanța nu l'am mai văzut.

* * *

Numai în urma călătoriei mele la Constantinopol am înțeleș durerea mamei, când, copil fiind, mă lua în brațe, mă săruta și legănându-mă cânta cântece din țara ei, *Macedonia* și refrenul „Cherim aua tu Vlăhie, lai hiliu, cherim"... se repeta la fiecare strofă. ***Era durerea femeiei aromâne, era vocea neamului întreg,*** închegată în aceste 7 cuvinte: „Cherim aua tu Vlăhie, lai hiliu, cherim"... (Ne pierdem pe aici, copilul meu, ne pierdem...)

Căci bărbații în afacerile lor, în contact cu mulțimea de aici, contractează și vițiuri, iar femeia stând în casă, ocupată cu gospodăria și creșterea copiilor, abia dacă ese Dumineca la biserică; și *femeia aromână* fiind conservatoare a obiceiurilor, ne-a păstrat neatinsă limba și datinele în decursul a 2000 de

ani. Şi de aceea am văzut multe mame aromânce murind cu nostalgia altor tărâmuri, a locului lor părăsit şi nemai revăzut...

Câte mame, cari au rămas acolo, nu s'au stins de dorul de a-şi mai vedea odată copilul!..



Bucureşti, 27 August 1913.